

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 502.332

Бурак О.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОЗЕЛЕНЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено основні зміни у стані сфери озеленення України за останній час, виявлено низку питань, що не вирішені за роки реформування галузі. Запропоновано окремі напрями удосконалення процесу функціонування сфери озеленення, реалізація яких буде дієвим механізмом його врегулювання. Надано пропозиції, які можуть бути використані органами місцевого самоврядування для виконання державної політики у сфері озеленення і сталого розвитку територій.

Ключові слова: благоустрій, озеленення, зелені насадження, реформування, фінансування заходів з озеленення, сталий розвиток.

Бурак Е.Н. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ОЗЕЛЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье освещены основные изменения в состоянии сферы озеленения в Украине за последнее время, выявлен перечень вопросов, которые не решены за годы реформирования отрасли. Предложены отдельные направления усовершенствования процесса функционирования сферы озеленения, реализация которых будет активным механизмом его урегулирования. Даны предложения, которые могут быть использованы органами местного самоуправления для выполнения государственной политики в сфере озеленения и устойчивого развития территорий.

Ключевые слова: благоустройство, озеленение, зеленые насаждения, реформирование, финансирование мероприятий по озеленению, устойчивое развитие.

Burak E.N. PROBLEMS AND PROSPECTS OF GREENERY PLANTING SPHERE DEVELOPMENT IN UKRAINE

Basic recent changes in the statement of greenery planting sphere in Ukraine have been reflected in the article, several issues not solved during the years of the branch reforming have been revealed. Separate directions of improving greenery planting sphere performance process have been proposed. Their introduction will be efficient mechanism of its regulating. Propositions which can be used by local governance for implementing state policy in the sphere of greenery planting and sustainable development of territories have been given.

Keywords: landscaping, greenery planting, green plantations, reforming, greenery planting activity financing, sustainable development.

Постановка проблеми. Реформування галузей житлово-комунального господарства триває вже більше 10 років, але кардинальних позитивних змін у сфері озеленення не відбулося, що є передумовою необхідності подальших пошуків напрямів покращення стану даної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, дослідженнями у сфері озеленення займається дуже обмежена кількість вчених і практиків. В.В. Червоний розробляє теоретичні засади реформування зеленого господарства і практичні пропозиції щодо їх реалізації на базі корпорації «Укрзеленбуд» [1], О.В. Толкаченко [2] вивчає правові аспекти регулювання озеленення населених пунктів, С.В. Роговський [3] розглядає у своїх роботах агробіологічні питання зелених насаджень, а також досвід створення і утримання зелених в європейських країнах.

Постановка завдання. У статті передбачається проаналізувати показники, що характеризують стан сфери озеленення, виявити проблемні питання і запропонувати можливі напрями розвитку даної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для характеристики стану сфери озеленення України, а потім – виявлення її проблем проведемо аналіз її основних показників.

За інформацією міністерства регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства і органів статистики України, у період 2000–2007 рр. відсутній статистичний звіт щодо кількісних і якісних показників зелених насаджень.

Тільки у 2008 р. на виконання Законів України «Про благоустрій населених пунктів» [4] та Постанови Кабінету Міністрів України від 30.03.98 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» [5], а також з метою забезпечення формування державної політики в зеленому господарстві було затверджено ввести в дію з 1.01.2009 р. форму звітності № 1 (річна) «Звіт про зелене господарство» і інструкцію щодо її заповнення.

Площа зелених насаджень усіх видів у межах територій міст та інших населених пунктів України у 2008 р. складала 637 тис. га. Станом на 01.01.2013 р. даний показник складає 680 тис. га, а на 01.01.2014 р. – 652 тис. га, тобто спостерігається загальна тенденція зростання, але вона не зовсім поступова [6].

Площа зелених насаджень загального користування збільшилася на 41 тис. га за 2008–2013 рр. На одну тисячу мешканців України припадає в середньому 14,5 га в 2013 р., що 0,7 га більше, ніж у 2008 р., із них насаджень загального користування – 4 га (на 1,1 га більше, ніж в 2008 р.).

Відсоток зелених насаджень загального користування, охоплених доглядом, збільшувався і зменшувався впродовж п'яти років, але у 2013 р. зафіксувався на рівні 72%, як і в 2008 р.

У 2008 р. на утримання зелених насаджень витрачено 403 млн грн, а в 2013 р. – 519 млн грн. Витрати на утримання 1 га зелених насаджень у 2008 р. і 2013 р. складають 4,0 тис. грн.

Слід зазначити, що формування статистичних даних за показниками озеленення залишається недосконалим. У жодному звіті міністерства регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства не дається обґрунтоване пояснення причин змін показників.

Крім офіційної звітності профільного міністерства, узагальнена інформація міститься в основних соціально-економічних показниках міст, які збирає асоціація міст України, як представлено у таблиці 1 [7].

Таблиця 1
Характеристика забезпеченості мешканців міст зеленими насадженнями

Обласні центри	Кількість зелених насаджень на 1 мешканця, м ²		
	2008 рік	2010 рік	Абсолютний приріст
Харків	104,8	51,7	-53,1
Запоріжжя	20,4	20,4	0
Львів	38	58,9	20,9
Херсон	14,8	16,6	1,8
Полтава	68	112,3	44,3
Чернігів	29,3	67	37,7
Черкаси	72,2	69	-3,2
Суми	22,9	22,8	-0,1
Житомир	7,6	82,1	74,5
Хмельницький	7,6	75,6	68
Чернівці	14,8	11	-3,8
Рівне	17,6	22,7	5,1
Івано-Франківськ	52,6	47,8	-4,8
Луцьк	6,6	8,6	2

Як ми бачимо з таблиці 1, вичерпних даних за обласними центрами немає як звітності за останні роки. Але навіть такі різномірні дані дозволяють підкреслити неодноспрямовані тенденції змін. Найбільше зменшення зелених насаджень на одного мешканця відбулося у м. Харкові – 53,1 м², найбільше зростання – у м. Житомирі, на 74, 5 м² зелених насаджень на одного мешканця.

Отже, можна сформулювати перше проблемне питання сфери озеленення – відсутність вичерпної систематизованої інформації щодо показників стану сфери озеленення з обґрунтуванням причин і тенденцій змін.

Висадженням зелених насаджень, окрім спеціалізованих підприємств з озеленення, займаються громадяни України під час акцій різного масштабу.

Історично існували такі проекти, як Всеукраїнська акція «Зелений паросток майбутнього», започаткована у 2005 р., «День довкілля», започаткований у 2007 р., Всеукраїнська акція «Озеленення країни – спадщина для майбутніх поколінь», започаткована у 2007 р.

Згідно з Указом президента від 3 березня 2008 року «Про проведення Весняної толоки з озеленення та благоустрою» в Україні була започаткована така акція. Метою Весняної толоки було забезпечення збереження та примноження зелених насаджень у містах та інших населених пунктах, поліпшення естетичного, санітарного стану прибудинкових територій і об'єктів масового перебування та відпочинку

населення, залучення громадськості, насамперед дітей і молоді [8].

Результатів проведення акції, тобто показників зі створення зелених насаджень за містами України, у достовірному вигляді немає.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 березня 2010 року № 777-р «Деякі питання проведення щорічної акції «За чисте довкілля» та дня благоустрою територій населених пунктів» [9], міністерством регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства організовано проведення щорічної Всеукраїнської акції з благоустрою «За чисте довкілля» [10].

Протягом проходження акції у 2012 році висаджено 726 тис. дерев та 490 тис. кущів, упорядковано 5,56 млн м² газонів та квітників; у 2013 році висаджено понад 2 млн дерев, 1,2 млн кущів, прибрано понад 8,8 млн м² газонів та впорядковано 3 млн м² квітників, висаджено понад 1,6 млн. дерев та майже 593 тис. кущів, а також упорядковано 40,1 тис. га газонів на території населених пунктів України [10].

Таким чином, ми бачимо, що проведення суспільних акцій також впливає на кількість зелених насаджень, але інформація щодо позитивних наслідків для озеленення обмежується вищенаведеними даними.

Проведення суспільних акцій більше спрямоване на формування правильного і ощадного відношення населення до зелених насаджень і об'єктів благоустрою, досягнення зрушень у екологічній свідомості громадян.

Необхідно змінити підхід до реалізації акцій, тому що значна кількість таких робіт з озеленення проводиться за рахунок власних коштів і силами підприємств, установ та громадськості без відповідних проектів, врахування екологічних вимог. Догляд за створеними зеленими насадженнями в подальшому майже не проводиться, з причин відсутності їхньої балансової приналежності, а отже і відповідальних за них. При вдосконаленні механізму проведення акцій з подоланням приведених недоліків їх результативність буде значно підвищено.

В Україні проводився Всеукраїнський семінар з питань благоустрою населених пунктів «Благоустрій-2012» та семінар у сфері зеленого господарства «Стан зелених насаджень в умовах урбогенного середовища» 2013 р., де на рівні практиків в сфері озеленення і представників місцевого самоврядування обговорюються питання проблеми і напрями розвитку сфери озеленення.

Території міст залишаються найбільш привабливими для забудовників, що призвело до появи стійкої тенденції зменшення кількості зелених насаджень, особливо загального користування. Крім того, фахівці пов'язують ці негативні зміни з відсутністю комплексних місцевих програм збереження та розвитку зелених зон населених пунктів.

У 2013 р. 12% (3504) населених пунктів мають програми збереження та розвитку зелених зон. У містах цей показник становить 57% (263 міста) [11].

Неможливість розробки вказаних програм пов'язана з відсутністю достатньої бази для її проведення, а саме – інвентаризації та паспортизації об'єктів озеленення. Систематизованих даних щодо інвентаризації об'єктів озеленення у відкритих джерелах інформації немає, отже ми можемо робити висновки тільки виходячи з таких офіційних даних. Інвентаризацію проведено на 39% (понад 192 тис. од.) об'єктах благоустрою населених пунктів. У містах цей показник також становить 39% (105 тис. од.). У Миколаївській області інвентаризовано 100% об'єктів благоустрою, у Рівненській області – 83%,

Івано-Франківській та Луганській – по 78%, тоді як у Одеській – 7%, у Черкаській – 9%.

Загалом в Україні паспортизовані 19% (близько 94 тис. од.) об'єктів благоустрою населених пунктів, в містах цей показник становить 14% (39 тис. од.). Найбільше паспортизовано об'єктів благоустрою в Київській області – 97%, у Миколаївській – 89%. У Донецькій, Запорізькій, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській та Черкаській областях майже не здійснюється паспортизація об'єктів благоустрою [11].

Отримати серйозні зміни у сфері озеленення можна через розробку і реалізацію регіональних і міських програм збереження та розвитку зелених зон.

До міських програм збереження та розвитку зелених зон варто включити:

- зонування території міста й обґрунтування найбільш оптимальної системи зелених зон відповідно до виду містобудівного планування міста;
- визначення перспективного рівня озеленення території міста в цілому і у розрізі адміністративних районів;
- середньорічні темпи зростання міських насаджень за їх основними категоріями;
- першочергові заходи щодо реконструкції і відтворення об'єктів озеленення для запобігання процесу їх безповоротної втрати;
- встановлення обсягів нового зеленого будівництва, реконструкції і капітального ремонту існуючих зелених насаджень;
- визначення обсягів робіт з догляду за міськими зеленими насадженнями;
- обґрунтування оптимального набору зелених насаджень, враховуючи кліматичні і рельєфні особливості міста;
- технології поліпшення фітосанітарного та фізіологічного стану рослин зеленої зони;

– підходи до раціонального використання прибудинкових територій та зелених коридорів уздовж доріг;

– комплексний благоустрій (у т.ч. озеленення) штучних споруд, а саме – мостів;

– створення зелених паркувань – озеленення територій паркування спеціальним газоном;

– виявлення територій надщільної забудови і розробка для даних територій проектів вертикального озеленення;

– напрями роботи з населенням у напрямі підвищення екологічної освіти;

– організація і проведення систематичних обстежень території населених пунктів на виявлення прихованої та явної зараженості зеленої зони шкідливими організмами;

– виявлення і розширення джерел фінансування, виконання робіт з озеленення.

Узагальнюючи вищесказане, зазначимо ще раз, що розробка якісних програм збереження та розвитку зелених зон має ґрунтуватися на повних і правдивих інвентаризаційних даних.

Додатково для вирішення питань розвитку та збереження зелених зон керівникам органів місцевого самоврядування варто забезпечити виконання таких планово-організаційних заходів:

- збільшення обсягів висадки крупних зелених насаджень і чагарників на об'єктах озеленення, а також збільшення площ газонів і квітників;
- створення додаткових захисних насаджень уздовж доріг, залізниць, навколо виробничих об'єктів;
- озеленення схилів ділянок для укріплення їх від зсувів і розмивів поверхневими водами;
- оновлення якісного стану і збільшення асортименту зелених насаджень при проведенні реконструкції і ремонтів об'єктів зеленого господарства, своєчасне виконання комплексних агротехнічних за-

Таблиця 2

Порівняльні показники

Регіони	2012 рік	2013 рік	Темп зростання, %	2012 рік	2013 рік	Темп зростання, %
Вінницька	7142,4	5814,9	81,41	1266,5	1266,5	100
Волинська	4904,7	4352,6	88,7	4620	4620	100
Дніпропетровська	35850,5	49490,7	138,1	4960,2	4960,21	100
Донецька	72522,2	64697,7	89,2	9803,4	9597,38	97,9
Житомирська	8749,6	8682	99,2	2405,6	2405,6	100
Закарпатська	3010,13	3006,5	99,9	274,8	325,715	118,5
Запорізька	25402,5	21740,9	85,6	2987,24	2990,41	100,1
Івано-Франківська	4672,6	4975,1	106,5	1265,4	1265,4	100
Київська	12676,2	7263,7	57,3	3016,6	3969,37	131,6
Кіровоградська	7284	7546,7	103,6	1565,7	1661,5	106,1
Луганська	21488,2	21254,	98,9	38176,5	39017,0	102,2
Львівська	14691,3	20815,4	141,7	6170,9	5548,85	89,9
Миколаївська	15155,3	13781,1	90,9	1947,14	3643,4	187,1
Одеська	16825,3	14664,5	87,2	4598,1	4621,5	100,5
Полтавська	28928,8	19022,3	65,8	10427	10436,9	100,1
Рівненська	8985,79	9001,43	100,2	844,49	882,35	104,5
Сумська	7420,68	7714,07	104	2259,7	2269,5	100,4
Тернопільська	1785,61	1713,44	96	1144,7	1154,2	100,8
Харківська	28177	32898	116,8	11641	11306	97,1
Херсонська	6029	4380	72,7	953,6	953,6	100
Хмельницька	9867,25	8119,6	82,3	2081,3	2528,6	121,5
Черкаська	5231,4	5773,4	110,4	2933,1	2943,5	100,4
Чернівецька	4992,6	3465,7	69,4	629,12	630,85	100,3
Чернігівська	9884,6	12126,3	122,7	2834,1	2834,1	100
м. Київ	132971,1	132960	99,9	6155,4	6170	100,2
Всього по Україні:	519366	507459	97,7	133022	131364	98,8

ходів з утримання зелених насаджень, захисту їх від хвороб і шкідників, кореневого і позакореневого підживлення добривами;

– застосування програм і комп'ютерної техніки для створення автоматизованих інформаційно-аналітичних систем управління утриманням зелених насаджень, обліку змін, що відбуваються з озеленими територіями, здійснення моніторингу вікового, видового, якісного станів зелених насаджень тощо.

Наступним проблемним питанням сфери озеленення є її фінансування.

В.В. Червоним у доповіді на Всеукраїнському семінарі з питань благоустрою населених пунктів «Благоустрій-2012» було сформульовано, що фінансування розвитку зеленого господарства та утримання паркових зон здійснюється на 30-40% від нормативних потреб (у грошовому виразі відповідно 3600 грн/га при нормативі 7500 грн/га), у результаті чого виникають проблеми зі стабільного функціонування підприємств зеленого господарства, зі своєчасної видачі заробітної плати, зі сплати податків. За таких умов підприємства вимушені відхилитися від технології виконання робіт і суттєво зменшувати об'єм робіт по утриманню зелених насаджень, здійснювати озеленення тільки центральних об'єктів [12].

Тільки у 9 регіонах витрати на утримання зелених насаджень загального користування зростають, в інших – зменшуються. Найбільше коштів виділялося на утримання зелених насаджень загального користування у Львівській області, найменше – у Київській області [6].

Але слід звернути увагу, що абсолютні величини витрат, їх збільшення або зменшення, не завжди дають змогу зрозуміти процеси, які відбуваються. Найкраще уявлення про відповідність процесів дає порівняння темпів змін кількості зелених насаджень загального користування, які охоплені доглядом, і витрат на їх фінансування, як представлено у таблиці 2.

Відповідно до даних таблиці 2 згрупуємо регіони за відповідністю тенденцій змін у показниках:

– 1 група (кількість зелених насаджень зростає, витрати зростають) – Черкаська, Сумська, Рівненська, Кіровоградська – 3 регіони;

– 2 група (кількість зелених насаджень зростає, витрати зменшуються) – м. Київ, Чернівецька, Хмельницька, Тернопільська, Полтавська, Одеська, Миколаївська, Луганська, Київська, Запорізька, Закарпатська – 11 регіонів;

– 3 група (кількість зелених насаджень зменшується, витрати зростають) – Харківська, Львівська – 2 регіони;

– 4 група (кількість зелених насаджень зменшуються, витрати зменшуються) – всього по Україні, Донецька – 1 регіон;

– 5 група (кількість зелених насаджень не змінюється, витрати зменшуються) – Херсонська, Житомирська, Волинська, Вінницька – 4 регіони;

– 6 група (кількість зелених насаджень не змінюється, витрати зростають) – Чернігівська, Івано-Франківська, Дніпропетровська – 3 регіони.

Таким чином, найкраща ситуація – у першій групі регіонів, найгірша ситуація – у 2 групі регіонів. Регіони, в яких непропорційно високі витрати кількості зелених насаджень, складають 44% від їх загальної кількості.

Отже, у сфері озеленення є невідповідність змін у пропорційно зв'язаних показниках, що свідчить про недосконалість управління сферою озеленення, планування, фінансування і розподілення коштів. Для вирішення даного питання необхідно здійснювати

моніторинг якості даних у сфері озеленення і проводити аналіз стану зелених насаджень, а не просто складати звіти.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження були виявлені такі проблеми у сфері озеленення:

– відсутність достовірних і повних даних статистичної звітності;

– відсутність повної інвентаризації та паспортизації зелених насаджень;

– неповна забезпеченість населених пунктів програмами збереження та розвитку зелених зон;

– непропорційність фінансування кількості зелених насаджень, недостатні та неповні обсяги фінансування зелених насаджень.

Для вирішення зазначених проблем необхідно активно реформувати сферу озеленення та впроваджувати проекти з її удосконалення.

До перспектив розвитку сфери озеленення варто віднести підвищення її ролі у забезпеченні сталого розвитку територій. При своєчасному і повному догляді зелені насадження будуть виконувати усі свої різноманітні та важливі функції, що дозволить зробити середовище життєдіяльності людини більш якісним і комфортним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. VIII Міжнародний конгрес «Інституційні та технічні аспекти реформування житлово-комунального господарства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/1863/2013_21.10.13.pdf.
2. Толкаченко О.В. Правове регулювання населених пунктів в Україні / О.В. Толкаченко // Вісник Одеського університету. Сер.: Правознавство. – 2012. – Т. 17, Вип. 1-2. – С. 154-160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/j-pdf>.
3. Роговський С.В. Досвід створення і утримання зелених насаджень у містах Європи та його використання в Україні / С.В. Роговський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2013. – Вип. 187, ч. 1. – С. 126-134.
4. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>. – Назва з екрана.
5. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/391-98>. – Назва з екрана.
6. Стан сфери зеленого господарства за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blagoustriy.info/statistics/21>. – Назва з екрана.
7. Муніципальна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.auc.org.ua/page/municipal-na-statistika>.
8. Розпочалася загальнодержавна програма з озеленення – Весняна толока [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://greenparty.ua/news/news_19146.html. – Назва з екрана.
9. Розпорядження від 31 березня 2010 р. № 777-р «Деякі питання проведення щорічної акції «За чисте довкілля» та дня благоустрою територій населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/777-2010>. – Назва з екрана.
10. Інформація щодо проходження щорічної всеукраїнської акції «За чисте довкілля» в розрізі регіонів та в центральних органах виконавчої влади станом на 15.05.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/zkhk/Blagoustriy-terytoriy/informaciya-schodo-prohodzhennya-schorichnoyi-vseukrayinskoyi-akcii-za-chiste-dovkillya-v-rozrizi-regioniv-ta-v-centralnih-orga-843090>. – Назва з екрана.
11. Аналіз стану виконання вимог Закону України «Про благоустрій населених пунктів» та Національного плану дій щодо підвищення рівня благоустрою населених пунктів та прилеглих до них територій за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blagoustriy.info/statistics/20>. – Назва з екрана.
12. Пріоритети озеленення населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blagoustriy.info/experiences/14>. – Назва з екрана.